

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ
ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ»**

Виконав:
магістрант 2 курсу, Sz1-M22 групи
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Ількович Олександр Миколайович

Керівниця:
Опалюк Т.Л., доктор педагогічних наук,
професор, декан факультету спеціальної освіти,
психології і соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І ЗАРУБІЖНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ.....	8
1.1. Концептуальні засади становлення й розвитку соціальної роботи у територіальній громаді за кордоном і в Україні.....	8
1.2. Стратегія розвитку та нормативно-правове забезпечення соціальної роботи у територіальній громаді в Україні в умовах децентралізації влади.....	26
Висновки до першого розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	46
2.1. Фахівець із соціальної роботи як суб'єкт надання соціальних послуг у територіальній громаді	46
2.2. Функції фахівця соціальної сфери у територіальній громаді.....	52
2.3. Дослідження якості та доступності надання соціальних послуг діючими соціальними службами у територіальній громаді.....	58
Висновки до другого розділу	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ДСЗ – Департамент соціального захисту

ЗУ – Закон України

МСП – Міністерство соціальної політики

ОТГ – об'єднана територіальна громада

СЖО – складні життєві обставини

ТГ – територіальна громада

ТЦСО – Територіальні центри соціального обслуговування населення

УПСП – Управління праці і соціального захисту населення

ФСР – фахівець з соціальної роботи

ЦНСП – Центр надання соціальних послуг

ЦСССДМ – Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

ВСТУП

Актуальність дослідження. Реформа децентралізації влади, що відбувається в Україні, передбачає внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади (ТГ)) і передачу повноважень, бюджетів, ресурсів, відповідальності з державного рівня на місцевий. Вирішення значної частини соціальних питань, зокрема соціального захисту населення, згідно з чинним законодавством покладено на ТГ. Це є особливо актуальним у сучасних умовах, адже в Україні щорічно зростає кількість осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО). За даними видання Bloomberg, Україна посіла 7 місце в міжнародному рейтингу найбідніших країн світу; 107 – за рівнем процвітання (дані The Legatum Prosperity Index). Понад 58 % громадян країни перебувають за межею бідності (витрачають на прожиття менше ніж 5 доларів США в день (дані ООН); 9,9 % становить безробіття серед осіб працездатного віку. У 2023 р., порівняно з 2020 р., на 10 % знизилися доходи працюючих, до 91 % зросла недовіра до офіційної влади. Держава намагається частково виправити ситуацію через підвищення мінімальної заробітної плати, надання пільг, субсидій та ін. Проте ці заходи спрямовані на підтримку найбідніших верств населення, тоді як середній клас залишається поза увагою.

Передача повноважень «з центру на місця» дасть змогу розширити можливості органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту, покращити якість життя населення, забезпечити доступність соціальних послуг, збільшити їх обсяг для осіб/сімей, які перебувають у СЖО. Цей процес також вимагає реформування інститутів державного управління соціальної сфери, побудови належної ієрархічної системи соціального захисту населення через створення відповідних структурних підрозділів у виконавчому органі ТГ і впровадження посад фахівців із соціальної роботи

та вирішення низки пов'язаних з цим проблем. Серед останніх основними є: розроблення і затвердження відповідної нормативно-правової бази; реструктуризація діяльності чинних соціальних служб; підготовка кваліфікованих фахівців до роботи у ТГ.

У створенні законодавчого підґрунтя для надання соціальних послуг на локальному рівні певні кроки вже зроблено. Зокрема, Парламент країни ухвалив Закони України «Про соціальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Концепцію реформування системи соціальних послуг», «Стратегію подолання бідності», «Державну стратегію регіонального розвитку на період до 2020 р.», «Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020», «Національну стратегію у сфері прав людини», «Стратегію реформування системи надання соціальних послуг до 2022 р.» і плани заходів щодо її реалізації, відповідно до яких прийнято 15 державних стандартів соціальних послуг і низку документів, що регулюють процес надання соціальних послуг у ТГ.

Актуальність, недостатній рівень розробленості означеної проблеми в теорії і практиці соціальної роботи зумовили вибір теми дослідження **«Особливості організації надання соціальних послуг у територіальній громаді».**

Об'єкт дослідження – професійна діяльність фахівців соціальної сфери в об'єднаних територіальних громадах.

Предмет дослідження – особливості надання соціальних послуг фахівцями в ОТГ.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та з'ясуванні особливостей професійної діяльності фахівців соціальної сфери у територіальних громадах.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми організації соціальної роботи у територіальних громадах.

2. Проаналізувати концептуальні засади соціальної роботи в громаді за кордоном та в Україні.

3. Схарактеризувати функції фахівця соціальної сфери у територіальній громаді.

4. Дослідити сучасний стан якості та доступності надання соціальних послуг у територіальних громадах.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія пізнання і діалектична теорія, що забезпечили можливість дослідити генезу розвитку соціальної роботи у ТГ за кордоном і в Україні; обґрунтована теорія дала змогу класифікувати та визначити необхідність застосування теорій соціальної роботи у практиці.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці з філософії, історії, соціальної політики, економіки, юриспруденції, державного управління, соціології, педагогіки, психології, соціальної роботи, в яких висвітлено: методологію наукових досліджень (В. Андрущенко, О. Клименюк, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); філософські основи (В. Бех, М. Лукашевич, І. Мигович, В. Полтавець та ін.) та теоретичні концепції соціальної роботи (І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Тюпля та ін.); концепції розвитку системи соціальних послуг (Я. Белєвцова, К. Дубич, В. Литвиненко, Г. Чміленко й ін.) і теоретичні основи, технології та методи роботи соціальних працівників у громаді (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Козубовська, Н. Коляда, Т. Семигіна та ін.).

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань використано такі **методи**: *теоретичні* (системний, проблемно-цільовий, нормативно-порівняльний аналіз джерел; контент-аналіз документації) та *емпіричні*: кількісні (анкетування, опитування, тестування), якісні (бесіда, структуроване інтерв'ю, експертна оцінка, фокус-група, щоденники й чеклісти).

Експериментальна база дослідження. Тернопільський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Департамент соціального захисту населення Тернопільської обласної державної адміністрації, Управління соціального захисту населення Тернопільської РДА, Тернопільський обласний центр соціальних служб м. Тернопіль.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що: здійснено аналіз проблеми соціальної роботи в громаді у вітчизняній і зарубіжній теорії та практиці; висвітлено концептуальні засади організації соціальної роботи у ТГ в Україні, стратегію її розвитку та нормативно-правове забезпечення.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що викладені в дипломній роботі висновки і пропозиції можуть бути використані: для студентів при вивченні спеціальностей «Соціального забезпечення» та «Соціальної роботи», для працівників Департаменту та Центру соціального захисту населення.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю: Опалюк Т.Л., Ількович О.М. Діяльність фахівця із соціальної роботи з надання соціальних послуг населенню у територіальній громаді. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* за ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Вип. 37. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2022. С. 127-135 у співавторстві із науковим керівником.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (77 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, з них основного тексту – 71 сторінка.

ВИСНОВКИ

Здійснене нами дослідження особливостей організації надання соціальних послуг у територіальній громаді дає змогу зробити такі висновки:

Відповідно *першого завдання дослідження* здійснено теоретичний аналіз та з'ясовано, що у вітчизняній і зарубіжній літературі з філософії, історії, соціології, юриспруденції, психології, педагогіки, соціальної роботи «громаду» трактують як локальну соціальну спільноту, особливу форму суспільної взаємодії й об'єднання людей за інтересами, ідеями, цінностями. Виділено «громади за інтересами», «локальні соціальні спільноти» та «територіальні громади». Доведено, що останні в Україні закріплені законодавчо як простір для творення якісно нового гармонійного й ефективного соціуму як рушійної сили, ядра суспільної активності держави та суспільства; самореалізації усіх членів громади, збереження здоров'я, психологічного комфорту, забезпечення доступу до якісної освіти, покращення умов життєдіяльності та життєвої реалізації.

Відповідно *другого завдання дослідження* проаналізовано концептуальні засади соціальної роботи в громаді за кордоном та в Україні. Багатоаспектність досліджуваних явищ зумовила наявність різноманітних позицій щодо трактування сутності соціальної роботи в громаді; виокремлення її базових характеристик. Ретроспективний і порівняльний аналіз процесу становлення соціальної роботи в громаді за кордоном та в Україні, її нормативно- правового забезпечення, напрямів, принципів, практики, сучасних умов дав змогу висвітлити базові підходи до розуміння її як методу, форми, різновиду, рівня, сфери практичної діяльності кваліфікованого соціального працівника структурного підрозділу виконавчого органу (відділу/Центру) ТГ, що передбачає організацію і надання передбачених чинним законодавством різних видів соціальних послуг на локальному рівні (у ТГ) за місцем проживання клієнта (потенційного клієнта).

Відповідно *третього завдання дослідження* охарактеризовано функції фахівця соціальної сфери у територіальній громаді.

З урахуванням чинного законодавства України, сутнісних ознак, особливостей соціальної роботи у ТГ, характеру та змісту професійної діяльності соціальних працівників, відповідно до реалізованих ними моделей соціальної роботи в громаді виокремлено дві ланки фахівців з соціальної роботи (фахівців- адміністраторів і фахівців-практиків), які є працівниками відділів/Центрів надання соціальних послуг та забезпечують реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення на локальному рівні.

Констатовано, що фахівці з соціальної роботи-адміністратори – це особи з вищою освітою другого рівня за ступенем магістра; фахівці-практики – з вищою освітою першого рівня за ступенем бакалавра відповідної спеціальності. До основних завдань адміністратора віднесено: планування, замовлення, фандрейзинг, організація надання соціальних послуг, моніторинг та оцінка їх якості; інформування, налагодження партнерської взаємодії, кооперації, здійснення супервізії, координації та адміністрування процесу надання соціальних послуг у ТГ тощо. Основними завданнями фахівця-практика є: безпосереднє надання інтегрованих соціальних послуг за принципом «єдиного вікна» особам/сім'ям, які перебувають у СЖО відповідно до вимог чинного законодавства, активізація громади, ініціювання змін, реалізація програм і проектів з метою покращення умов життєіснування членів ТГ та ТГ вцілому.

4. Відповідно *четвертого завдання дослідження* досліджено сучасний стан якості та доступності надання соціальних послуг у територіальних громадах.

Оцінка якості й ефективності роботи надавачів соціальних послуг та перевірка їх потенціалу, можливостей дає змогу визначити стан їхньої готовності до надання соціальних послуг на рівні ОТГ. У зв'язку з

неможливістю провести діагностику усіх працівників діючих державних соціальних служб, установ та організацій через їх велику кількість і територіальну віддаленість, а також обмеженість людських і фінансових ресурсів нами було прийнято рішення про доцільність збору даних на території Тернопільської області. Означена область лідирує щодо створення ТГ (55 громад станом на 2023 р.) і в основному орієнтується на державних провайдерів соціальних послуг. Доцільно зауважити, що більшість населення Тернопільської області проживає у сільській місцевості, тому виникають труднощі і з доступом до соціальних послуг, оскільки діючі соціальні організації в основному зосереджуються в містах районного або обласного значення.

На думку респондентів, більшість послуг, які надають соціальні установи в яких вони працюють, не доступні тим, хто цього потребує. Так думає 72 % опитаних. Серед факторів, які перешкоджають отримувати соціальні послуги особам у СЖО виділяють: мала поінформованість населення про специфіку соціальних послуг; небажання звертатися за допомогою та відвідувати соціальну установу; віддаленість ФСР від місця проживання клієнта і незабезпеченість їх транспортом (погане транспортне сполучення); незабезпеченість соціальних установ кваліфікованими працівниками; невмотивованість останніх якісно надавати послуги; неможливість охопити всіх клієнтів на закріпленій за кожним соціальним працівником території (велика кількість клієнтів в розрахунку на одного працівника).

На запитання: «Чи варто модифікувати та реформувати роботу соціальної служби, в якій Ви працюєте?» більше половини (62 %) опитаних відповіли, що потрібно. Проте, респонденти не володіють інформацією стосовно того, як це зробити (98 %). Щодо роботи в соціальних установах нового формату, які б надавали якісні і доступні послуги на рівні ОТГ за місцем проживання клієнта за принципом «єдиного вікна», то майже всі

респонденти (98 %) заявили про своє бажання працювати в таких установах. Однак, менше половини опитаних (36 %) ознайомлені або частково ознайомлені з особливостями надання послуг на рівні ОТГ; лише частково готові до роботи в нових умовах 46 %. Водночас, майже усі респонденти (96 %) готові вдосконалювати свої знання, вміння і навички з метою покращення якості надання соціальних послуг на рівні ОТГ.

Проведене дослідження не вичерпує багатоаспектності означеної проблеми: отримані у результаті дослідження дані становлять основу для подальшого її вивчення в системі післядипломної освіти, підвищення кваліфікації соціальних працівників-практиків та професійного самовдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко, Т. Ф. (2017). Стратегія гейткіпінгу і технології її реалізації у соціально-педагогічній підтримці дитини і сім'ї. *Гірська школа Українських Карпат*, (17), 113-118.
2. Байбакова, О. О. (2017). Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Ужгородський нац. ун-т. Ужгород, 217.
3. Баранюк, В. В. (2013). Сутнісна характеристика професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*, (1), 24-28.
4. Батанов, О. В. (2001). Територіальна громада–основа місцевого самоврядування в Україні. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 259.
5. Батанов, О. В. (2003). Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні. *Національна академія наук України : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького*. К. : «Ін Юре», 512.
6. Безпалько, О. В. (2006). Теорія і практика соціально педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: дис.... д ра пед. наук. Луганськ, 537.
7. Бойко, А. М., Бондаренко, Н. Б., Брижовата, О. С. & ін. (2004). Теорії та методи соціальної роботи: Соціальна робота. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», (3 (2)), 224.
8. Бондаренко, Н. Б., Грига, І. М., Кабаченко, Н. В. & ін.. (2004). Основи соціальної роботи. Соціальна робота. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 3(1), 178.
9. Борисенко, М. І. (2015). Деякі аспекти професійного відбору та

підготовки кадрів для соціальних служб. *Молодий вчений*, (5 (4)), 100-102.

10. Бурдін, М. Ю. (2016). Роль сільської громади як суб'єкта земельних відносин в українському державотворенні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, (5), 109-115.

11. Бутко, І. П. (1992). Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. (3), 38-41.

12. Винников, О. (2001). Соціальне партнерство територіальних громад та неурядових організацій: закупівлі послуг за державні кошти. *Громадські ініціативи*.(4), 12-18.

13. Голікова, Т. (2002). Інституціоналізація української територіальної громади як носія корпоративних інтересів. *Економіка України*, (12), 43-50.

14. Головань, М. С. (2011). Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* (8(18)), 224–234.

15. Горемикіна, Ю. В. (2009). Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*, (1), 161-168.

16. Горемикіна, Ю. В. (2010). Проблеми розвитку та реформування соціальних послуг в Україні. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 161-168.

17. Горемикіна, Ю. В. (2012). Оцінювання соціальних послуг: теорія і практика: дис... канд. екон. наук: 08.00.07, Нац. акад. наук України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. К., 200.

18. Горілий, А. Г. (2001). Історія соціальної роботи в Україні. Тернопіль: ТАНГ, 512.

19. Горішна, Н. (2010). Соціальна робота у США. Соціальна робота : підручник / Н. М. Горішна, В. А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічкара, та

ін. Тернопіль :ВАТ «ТВПК «Збруч», Розділ II., 50–113.

20. Горобець, С. М. (2005). Теоретичні моделі компетенцій майбутніх економістів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*,(25), 156-158.

21. Гусак, Н. (2015). Застосування «дослідження в дії» та «дослідження в дії за участі» в соціальній роботі з дітьми та молоддю. *Український соціум*, (4), 23-36.

22. Гусак, Н. (2015). Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації. К., 62.

23. Дубич, К. В. (2015). Реформи соціальних послуг в Україні: сучасний стан і проблеми впровадження. *Аспекти публічного управління*, 3(3/17).

24. Дубич, К. В. (2015). *Механізми державного управління системою надання соціальних послуг* : дис. на здоб. наук. ступ. з держ. Управл. за спец. 25.00.02 «Механізми державного управління). Національна академія державного управління при Президентові України, К., 437.

25. Дубініна, О. (2014). Професіограма фахівця в галузі програмної інженерії. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, (1), 94-105.

26. Жовнірчик, Я. Ф. (2005). Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного саморозвитку. *Університетські наукові записки*,(1-2), 324-331.

27. Іващенко, К. В. (2016). Соціальна робота в громаді. К.: *Либідь*, 122.

28. Ігнатенко, К. В. (1999). Деякі соціально-правові засади захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Вісник*, (4), 104.

29. Капська, А. Й. (2000). Словник-довідник для соціальних педагогів тасоціальних працівників. К.: *Логос*, 260.

30. Карагодіна, О., & Пожидаєва, О. (2017). Запровадження

програм підготовки докторів філософії з соціальної роботи: аналіз поточної ситуації. *Вісник Академії праці і соціальних відносин і туризму*, (1), 85-91.

31. Карасьова, Л., Борисова, О., & Михеєв, В. (2015). Педагогічне моделювання: функції та складові. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, 299.

32. Коляда, Н. М. & Кравченко, О. О. (2018). Соціальна робота з дітьми шкільного віку в громаді: практичний досвід. *Науковий вісник Ужгородського університету*. (2 (43)), 126–132.

33. Комарова, Н. М., Komarova, N. M., Пеша, І. В. (2006). Соціальний супровід як форма соціальної допомоги сім'ям, які взяли на виховання дитину сироту. *Український соціум*. К.: Харківський національний університет внутрішніх справ, (2), 49-58.

34. Кузьмінський, А. І. (2011). Моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця в умовах інтеграції України в європейський освітній простір: навчальний посібник. *Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Б. Хмельницького*.

35. Кулачок, Л. В. (2006). Надання соціальних послуг в Україні: реалії та перспективи. *Право і безпека*, (5, № 3), 125-128.

36. Лютий, В. П. (2003). Технологія соціальної роботи: конспект лекцій. *К.: Академія праці і соціальних відносин*, 128.

37. Лях, Т. Л. (2016). Соціально-педагогічна діяльність студентських волонтерських груп. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 20.

38. Ляшенко, О. І. (2007). Організаційно-методичні засади оцінювання якості освіти. *К.: Педагогічна думка*, 128-134.

39. Мархлевські, В., Процак, О. (2018). Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний порадник. К., 56.

40. Машталярчук, Б., Зубрицька, О. (2002). Повір у себе – і зміниться навколо світ. *З людьми і для людей: приклади успішних*

соціальних проєктів в Україні. К.: КМ Академія., 64-72.

41. Павлишина, Н. Б. (2013). Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) як суб'єкт соціальної роботи з людьми похилого віку. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*, (3-4), 118-124.

42. Павліченко, А. (2005). Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. *Психологія і суспільство*, 4 (22), 98-120.

43. Панина, Н. В. (2002). *Технологія соціологічного дослідження : курс лекцій*. К. : Наук. думка, 255.

44. Патик, Ю. В. (2016). Мотиваційні тенденції майбутніх соціальних працівників. *Наука і освіта*, (1), 47-50.

45. Петренко, Т. В. (2017). *Соціальна робота у громадах*. К. : Логос, 11.

46. Петришин, Л. (2012). Особливості моделювання процесу формування креативності майбутніх соціальних педагогів у вищому навчальному закладі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, (24), 125-128.

47. Пономарьов, О. С. (2006). *Модель професійної діяльності фахівця: текст лекцій*. Х.: НТУ «ХП», 62.

48. Пономарьов, О. С., Серєда, Н. В., & Чеботарьов, М. К. (2015). *Моделювання діяльності фахівця*. Х.: НТУ «ХП», 58.

49. Попов, О. А. (2012). Сучасний стан системи соціально-педагогічної і соціальної роботи з молоддю в Німеччині. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Сер.: Психолого-педагогічні науки, (4), 204-209.

50. Попович, Г. М. (2004). *Умови інституціалізації соціальної роботи в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціологічних наук : спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини»*. К., 20.

51. Резван, О. О. (2016). *Етапи формування професійної рефлексії*

майбутніх учителів у процесі навчання у ВНЗ. Педагогіка та психологія, (54), 204-211.

52. Репко, І. П. (2013). Позааудиторна робота внз як шлях самореалізації студентів. Наукові записки кафедри педагогіки, (33), 180-186.

53. Рожнова, Т. Є. (2010). Особливості моделювання управління професійно-технічним навчальним закладом в умовах інноваційних процесів/Рожнова ТЄ. Теорія та методика управління освітою, (4), 1-10.

54. Семигіна, Т. В. (2007). Організація надання соціальних послуг на рівні громади як загальна тенденція розвитку соціальної роботи. Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг, 35-39.

55. Семигіна, Т. В. (2007). Соціальні послуги в Україні: сьогодення та перспективи. К.: Вид-во ВК "Зірка", Проект Тасіс "Посилення регіональних соціальних служб, 124.

56. Семигіна, Т. В., & Лиховид, Д. О. (2015). Як перетворити населення на спільноту? (Соціально-технологічні аспекти розвитку територіальної громади). Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки, (174), 81-85.

57. Семигіна, Т. В., Грига, І. М., & Шевчук, І. С. (2001). Введення у соціальну роботу: навч. посібник. К.: Фенікс, 11-16.

58. Семигіна, Т. В. (2001). Введення у соціальну роботу: навчальний посібник. К.: Фенікс, 20.

59. Слозанська, Г. І. (2018). Розвиток інформаційно-консультаційних послуг для молоді в Україні. Національний семінар з інформування та консультування молоді (Вінниця, 20–21 червня 2018 р.). м. Вінниця.

60. Слозанська, Г. І. (2018). Соціальна робота в громаді: основні моделі її реалізації закордоном. Актуальні проблеми сучасної соціології і соціальної роботи та професійної підготовки фахівців:

антидискримінаційна теорія і практика: матеріали доп. та повід. Міжнар. наук.- практ. конф. (Ужгород, 14 вересня 2018 р.). Ужгород: РІК-У, 100–102.

61. Слозанська, Г. І. (2018). Соціальний працівник в об'єднаній територіальній громаді: ролі, які він виконує. Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. з нагоди 20-річчя каф. практ. псих. (Тернопіль, 19–20 жовтня 2018 р). Тернопіль: ТНПУ ім.В.Гнатюка, 160–162.

62. Троценко, Н. Є. (2012). Професійне самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах: дис... канд. пед. наук: 13.00.05 «Соціальна педагогіка»; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. К., 200.

63. Тюптя, Л. Т. (2008). Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб.К. : Знання. 574.

64. Файер, О. А. (2009). Поняття професійної діяльності та її структурні елементи. Університетські наукові записки, (3), 126-131.

65. Файчук, О. Л. (2013). Формування валеологічної культури майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Х., 200.

66. Федух, І. С. (2011). Визначення змісту поняття «ціннісна орієнтація» у сучасній психолого-педагогічній науці. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, (3).

67. Фесенко, А. М., & Бондарець, Б. Б. (2012). Дієвість системи соціальних гарантій в Україні: критичний аналіз. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія, (184, Вип. 172), 106-110.

68. Халецька, А. А. (2009). Розвиток системи державних і недержавних соціальних служб: проблеми соціальної політики. Економіка та держава, (7), 80-82.

69. Хміль, Ф. І. (2003). Основи менеджменту: підручник. К.: Академвидав.
70. Чернета, С. Ю. (2010). Соціальний педагог в системі соціально- правового захисту дітей та молоді. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Соціальна педагогіка. 23, 262-264.
71. Чміленко, Г. М. (2005). Адміністративні послуги в Україні. Юрид. вісн. (2), 86-93.
72. Altrichter, H., Posch, P., Somekh, B., & Feldman, A. (2005). Teachers investigate their work: An introduction to action research across the professions. Routledge, 234.
73. Antony, B., & Kaushik, A. (2010). Social Action: Concept and Principles.
74. Social Work Intervention with Communities and Institutions, 214.
75. Arvand, J., Shafiabadi, A., Falsafinejad, M. R., & Naderi, N. (2012). Depression in patients with chronic hepatitis B: an experience on individual solution- focused therapy. Gastroenterology and Hepatology from bed to bench, 5(3), 166.
76. Barker, R. L. (2003). The social work dictionary. Washington: NASW Press, 68. 797.
77. Berzin, S., O'Brien, K., & Tohn, S. (2012). Working on What Works: A New Model for Collaboration. School Social Work Journal, 36(2).